

Ennustamisen vaikeus ja väistämättömyys

Antti Suvanto

Osastopäällikkö

Suomen Pankki

Taloudelliset päätökset perustuvat suurelta osin tulevaisuutta koskeville odotuksille. Auton tai asunnon ostoa harkittaessa joudutaan ottamaan huomioon tuleva tulokehitys. Tulevat tulot ovat aina enemmän tai vähemmän epävarmoja. Nämä epävarmat tulo-odotukset kuitenkin vaikuttavat kotitalouksien kulutus- ja säästämispäätöksiin samoin kuin velanottohalukkuuteen jo tällä hetkellä.

Odotukset tulevista tuotoista vaikuttavat siihen, millaisia strategioita yritykset laativat, miten paljon ne päättävät investoida koneisiin ja laitteisiin ja paljonko työvoimaa ne palkkaavat. Yritysten tuotto-odotukset ovat vieläkin epävarmempia kuin kotitalouksien tulo-odotukset.

Myös talouspoliittiset päättäjät katsovat tulevaisuuteen. Hallitusohjelmat laaditaan vuosiksi eteenpäin. Talousarvion tähtäin on yleensä yksi vuosi eteenpäin. Rahapoliittisessa päätöksenteossa tähdätään vaikutuksiin, jotka toteutuvat kahden tai kolmen vuoden aikana.

Periaatteessa talouden käänteitä ei voi ennustaa

Tulevaisuutta koskeviin odotuksiin perustuva kotitalouksien ja yritysten käyttäytyminen ja

talouspoliittiset päätökset vaikuttavat siihen, millaiseksi talouden kasvu- ja inflaationäkymät muodostuvat. Sijoitusten odotetut tuotot puolestaan riippuvat yritysten, toimialojen ja kansantalouksien kasvunäkymistä.

On selvää, että tämän päivän päätökset vaikuttavat seuraavien vuosien talouskehitykseen. Toisaalta tämän päivän päätökset riippuvat tulevien vuosien talouskehitystä koskevista odotuksista. Tästä seuraa, että kansantalouden käänteitä ei pitäisi voida ennustaa lainkaan.

Jos tulevaisuutta koskevat odotukset muuttuvat, taloudellinen tilanne alkaa muuttua jo tänään. Jos kotitaloudet yllättäen alkavat odottaa, että heidän tulonsa nousevat ensi vuonna, se vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä jo nyt. Auton tai asunnon hankintaa aiennetaan, mikä seurauksena taloudellinen aktiviteetti vilkastuu vastoin aiempia ennusteita jo tänä vuonna. Jos yritysten kannattavuuden arvellaan ensi vuonna kohentuvan, pörssikurssit muuttuvat jo tänään. Niinpä yllätys koetaan jo tänään, kun taloudellinen tilanne onkin muuttunut toisenlaiseksi kuin aiemmin ennustettiin. Määritelmän mukaanhan yllätys on tapahtuma, jota ei voi ennustaa.

Ennusteita kuitenkin tehdään

Vaikka teorian mukaan talouden käännteiden ennustaminen on mahdotonta, talousennusteita kaikesta huolimatta tehdään ja niitä luetaan ja kommentoidaan. Lisäksi ennustajat ovat yleensä suurin piirtein oikeassa. Ennustaminen on mahdollista sen vuoksi, että vanhoilla yllätyksillä on pitkä häntä.

Kuluttajat ja yritykset reagoivat hitaasti kohtaamiinsa yllätyksiin. Päätöksentekijöiden informaatio on puutteellista, ja sen kerääminen vie oman aikansa. Useimmiten palkkoja tai hintoja voidaan muuttaa vain jonkin ajan kuluttua. Lisäksi aiemmat sopimukset rajoittavat mahdollisuuksia reagoida välittömästi uuteen informaatioon.

Tämänkaltaiset jäykkyydet ja hidastimet tekevät ennustamisen periaatteessa mahdolliseksi. Ne eivät kuitenkaan poista ennusteisiin liittyvää epävarmuutta. Taloudellinen kehitys ei noudata mekaniikan lakeja. Sen dynamiikka syntyy toistuvista yllätyksistä ja päätöksentekijöiden reagoinnista niihin.

Tarina on yhtä tärkeä kuin numerot

Tulevaisuutta koskevat odotukset ovat tämän päivän faktoja. Niiden pohjalta voidaan muodostaa kuva tulevaisuudesta. Tämä kuva on parhaimmillaankin vain kertomus, tarina mahdollisesta tulevaisuudesta. Tulevia faktoja ei voi kirjoittaa etukäteen, mutta vaihtoehtoisia tarinoita voidaan aina kertoa. Näin talousennusteissa liikutaan aina enemmän tai vähemmän tarinankerronnan eli fiktion puolella.

Kokonaistaloudellinen ennuste on – tai ainakin sen tulisi olla – johdonmukainen kertomus todennäköisestä tulevaisuudesta. Ennusteen numeroiden on oltava johdonmukaisessa

suhteessa toisiinsa. Toisin sanoen niiden täytyy täyttää tietyt tilinpidon vaatimukset, kuten sen, että tulojen on oltava yhtä kuin tulojen käyttö.

Ennusteen numeroiden on perustuttava joukolle julkilausuttuja oletuksia. Kellään kotimaan talouden ennustajalla ei ole mahdollisuutta tehdä riippumatonta ennustetta kaikkien maiden talouskehityksestä ja kaikkien raaka-aineiden hinnoista. Kuitenkin nämä vaikuttavat kotimaan talouskehitykseen. Siksi tarvitaan oletuksia erilaisista asioista, kuten öljyn hinnasta, valuuttakursseista tai Yhdysvaltain talouskasvusta. Tärkeintä on, että nämä oletukset ovat järkeviä ja hyvin perusteltuja.

Tarina on vähintään yhtä tärkeä kuin numerot, ellei tärkeämpi. Mutta myös tarinan on oltava johdonmukainen siten, että se antaa arvon taloustieteelliselle tiedolle kuluttajien, yritysten ja sijoittajien käyttäytymisestä ja sen lisäksi ottaa huomioon tilastollisesti havaitut säännönmukaisuudet niiden käyttäytymisessä.

Tarinan kokoamista helpottaa suuresti se, että ennustajan käytössä on kansantalouden riippuvuuksia kuvaava kokonaistaloudellinen malli. Myös ne ennustajat, jotka eivät käytä formaalista mallia ennustelaskennan tukena, perustavat päättelynsä enemmän tai vähemmän systemaattiseen ajattelutapaan, jossa on mallin ominaisuuksia.

Kaksi tapaa tehdä ennusteita

On olemassa periaatteessa kaksi tapaa tehdä kokonaistaloudellisia ennusteita. Ennuste voidaan koota lähtemällä liikkeelle alhaalta ja etenemällä sieltä ylöspäin kohti makrotaloudellista kokonaiskuvaa. Toinen tapa on lähteä liikkeelle ylhäältäpäin, makrotaloudellisesta kokonaiskuvasta ja etenemällä sieltä toimialakohtaisesti yksityiskohtiin.

Alhaalta ylöspäin on perinteinen tapa tehdä ennusteita ainakin Suomessa. Tällainen ennuste perustuu niin sanottujen sektoriasiantuntijoiden tietoon ja osaamiseen. Sektoriasiantuntijoiden käsitykset kootaan yhteen ja sovitetaan tilinpitoidentiteettien kautta johdonmukaisella tavalla yhteen pakettiin.

Edettäessä ylhäältä alaspäin muodostetaan ensiksi johdonmukainen kokonaiskuva kansantalouden tuotantomahdollisuuksista ja arvioidaan ajankohtainen tilanne suhteessa siihen. Tästä kokonaisuudesta siirrytään kohti toimialakohtaisia ja muita yksityiskohtia.

Lähestymistavat eivät välttämättä ole toisiaan poissulkevia. Kun analyysi lähtee alhaalta ylöspäin, se nojautuu ratkaisevassa määrin menneen kehityksen pikkutarkkaan seurantaan ja erilaisen indikaattoritiedon hyväksikäyttöön. Tällainen menetelmä luultavasti toimii vaihtoehtoista lähestymistapaa paremmin silloin, kun tavoitellaan suurta ennustetarkkuutta lyhyen ajan ennusteissa, kuten kuluva vuotta koskevissa ennusteissa. Kokonaistaloudellisten mallien merkitys tällaisessa analyysissä on toisarvoinen. Sitä vastoin indikaattoritietoa, kuten suhdannebarometreja, käyttävät ja aikasarja-analyysiin perustuvat tilastolliset mallit voivat olla hyvinkin hyödyllisiä.

Lähdettäessä liikkeelle ylhäältä alaspäin kiinnostava horisontti on parin kolmen vuoden päässä. Tämä on talouspolitiikan kannalta kiinnostavampi horisontti. Tuoreimman tiedon yksityiskohtainen läpikäyminen ei ole tällä horisontilla kovin kiinnostava asia sinänsä, mutta sitäkin tarvitaan, jotta voitaisiin muodostaa käsitys siitä, missä suhdannetilanteessa ollaan suhteessa talouden tuotantopotentiaaliin. Kokonaistaloudellisten mallien merkitys korostuu, kun ennustehorisontti ulotetaan useamman vuoden päähän ja kun tavoitteena on riskiar-

vion ja vaihtoehtolaskelmien tekeminen perusennusteen ympärille.

Ennuste on hyödyllinen vaikka se ei osuisikaan kohdalleen

Taloudelliset ennusteet tulevat aina olemaan epävarmoja. Kysymys ei ole pelkästään ennustajien ammattitaidon puutteesta ja ennustevälineiden kehittymättömyydestä paljon fundamentalisemmista asioista. Syyt on mainittu jo yllä. Ennustaminen on mahdollista vain sen vuoksi, että taloudenpitäjät reagoivat hitaasti kohtaamiinsa yllätyksiin. Toisaalta maailma kulkee eteenpäin vain yllätysten saattamana ja vauhdittamana.

Tästä syystä riskianalyysi eli huolellinen arvio ennusteeseen liittyvistä tärkeimmistä epävarmuustekijöistä on oleellinen osa ennusteprosessia. Menetelmät tällaisen riskianalyysin tekemiseen eivät vain ole yhtä kehittyneitä, kuin perusennusteen laskemiseen käytetyt kokonaistaloudelliset mallit ovat.

Ennustekuvaa voi myös monipuolistaa sillä, että perusennusteen lisäksi esitetään yksi tai useampi vaihtoehtoinen kehityskulku. Se merkitsee vaihtoehtoista numerojoukkoa ja toisenlaista tarinaa. Tähän harvoilla ennustajilla on aikaa ja resursseja.

Ennuste on hyödyllinen myös siksi, että se antaa merkityksen uudelle tiedolle. Tänäpäin julkaistu uusi tilastoluku antaa ennustajalle uutta informaatiota ainoastaan silloin, kun se selvästi poikkeaa aiemmin ennustetulta uralta. Ennusteesta poikkeava uusi tieto on yllätys, mikä pakottaa ennustajan etsimään syytä poikkeamaan. Kun yllätykselle löytää selityksen, jotain on opittu. Uusien faktojen myötä numerot yleensä muuttuvat seuraavassa ennusteessa, vaikka tarina ei välttämättä muutu.

Parhaimmillaan ennuste on silloin, kun se muuttaa talouspolitiikkaa ja taloudellista käytäytymistä. Taloudellinen kehitys muuttuu si-

ten, että ennustettu epäsuotuisa kehitys ei toteudukaan. Tässä tapauksessa ennuste menee pieleen, mutta yhteiskunta voi paremmin. □